

355.721 (437.268) (091)

POČÁTKY ČINNOSTI A HISTORICKÉ KOŘENY OLOMOUCKÉ VOJENSKÉ NEMOCNICE

MUDr. Josef ŠVÁB

Úvod

V květnu 1998 uplyne 250 let od doby založení Vojenské nemocnice v Olomouci. Historie českého vojenského zdravotnictví je stále opomíjeným úsekem jak historiků, tak zdravotníků. Přestože zkušenosti z četných válek posledních století mohou připomenout široké veřejnosti prvořadý význam vojenského zdravotnictví jako podstatné složky naší armády.

Počátky vojenské nemocniční péče

Celospolečenské změny, rozvoj vědomostí šířících se především z Francie, ale také z Anglie do celé Evropy způsobil vznik a rozvoj mnoha nových oborů, mezi nimi i vojenského zdravotnictví.

Celé 18. století se stalo „věkem rozumu“, dobou osvícenství. Rakousko se snažilo nezaostávat za evropským vývojem. A tak již princ Eugen Savojský, nejvyšší velitel císařského vojska, nazývaný „malý abbé“, nejenže položil základy první stálé rakouské armády, ale také roku 1715 založil první rakouskou polní nemocnici. Proto, aby armáda nemocí nebo zraněním neztrácela vycvičené vojáky.

Druhá, velmi závažná příčina ustavení nové stálé vojenské instituce, odpovídá na otázku, proč k založení vojenské nemocnice došlo právě v Olomouci. Ihned po nástupu Marie Terezie na trůn pruský král Fridrich II. v prosinci 1740 znenadáně, bez vypovězení války anektoval Slezsko a během následujících dvou let obsadil i severní Moravu. „Braniboři“ si pak vynutili Vratislavskou smlouvu, podle které byla větší část Slezska i s Kladskem připojena k Pruskému království. Smluvený mír Prusové nedodrželi. V roce 1744 Fridrich II. znovu napadl rakouské mocnářství a obsadil větší část Čech i s Prahou. Tato krátkodobá okupace byla ukončena jen díky smrti římského císaře, vypuzení českého krále, kurfiřta Karla Viléma Bavorského. Olomouc se tak stala nejdůležitějším vojenským opěrným bodem Vídně proti Prusku a po celé další století byla přebudována na pevnost.

V květnu 1748 byla v posádkovém městě Olomouci založena Vojenská nemocnice (dále VN) „pro potřeby vojáků olomoucké posádky“ (4). Pro začátek tehdy byly pro VN vyčleněny 2 pokoje ve špitálu sv. Ducha na Předhradí. Přidělené prostory se ukázaly jako nedostatečné, obzvláště když počet vojáků soustavně narůstal a z Olomouce vznikala bastionová pevnost. Proto byla VN v 70. letech přemístěna do uvolněné rozlehlé budovy jezuit-

ského konviktu (jezuitský řád byl v Rakousku zrušen roku 1773). Je nutné připomenout, že jezuité spravovali univerzitu (založena roku 1573 jako první na Moravě a druhá v Českých zemích).

V době založení olomoucké VN měla tato zdravotnická zařízení zcela jiný charakter, než je současné pojetí nemocnic. Středověké „špitály“ byly zařízení určená pro opuštěné, nemohoucí a především chudé osoby. Tedy v dnešním pojetí šlo spíše o chudobince než nemocnice. Při zakládání církevních řádů, především těch nejstarších, více méně každý z nich považoval za svou základní povinnost zajištění péče o pocestné, opuštěné, přestárlé a nemocné osoby. Proto při klášterech a kanoniích byly téměř vždy zřizovány „hospitály“ a „hospici“. Podstatný zlom v sociálním charakteru těchto hospitálů způsobil nejstarší duchovní rytířský řád johanitů, který dnes známe pod jménem „řád maltézských rytířů“. Johanité povýšili službu nemocným na svůj nejpřednější úkol. Jejich příklad následovaly mnohé jiné církevní řády, u nás např. křižovníci s červenou hvězdou, řád milosrdných bratří a také řád založený sv. Anežkou Českou roku 1233.

Třinácté století je dobou nezvykle čilého zakládání špitálů. Na rozdíl od klášterních hospiců a hospitálů špitály zřizovaly soukromé osoby, převážně bohatí měšťané. Provoz těchto špitálů byl zajišťován z městského rozpočtu, ale nezanedbatelný byl podíl zakladatelů a dalších dobrodinců. Pečovatelská služba v těchto ústavech byla vykonávána příslušníky církevních řádů, ale ti byli postupně nahrazováni laickými dobrovolníky z řad měšťanů. Kromě dobrovolného ošetrovatelského personálu byl ve špitálu jmenován „špitální mistr“, dozorem byl pověřen městský ranhojič a od konce 16. století městskou správou ustanovený městský lékař. Město Olomouc mělo tyto špitály: špitál sv. Ducha (založen r. 1246 jako špitál sv. Antonína), špitál sv. Ondřeje v poli, špitál sv. Markéty, špitál sv. Marka, špitál sv. Alžběty, Dětský špitál, Nový špitál, špitál v Kateřinské ulici a špitál v Haunschildově paláci (2). Všechny tyto městem založené a městem provozované nemocnice byly roku 1785 nařízením císaře Josefa II. zrušeny. Následkem byl rozpad péče o tu nejchudší část obyvatelstva, nepředpokládaný nárůst úmrtnosti, vzrůstající sociální neklid a nastupující odpor všech vrstev obyvatelstva k reformám z počátku oblíbeného velkého osvícence císaře Josefa II. Nespokojenost s absolutistickou likvidací nemocnic byla tak velká, že v Olomouci byla dne 14. 8. 1787 založena Zemská všeobecná nemocnice s porodnicí a nalezincem.

(Teprve dne 1. 12. 1790 byla ustavena Všeobecná nemocnice v Praze na Dobytčím trhu, ale již roku 1786 Všeobecná nemocnice u sv. Anny v Brně a dne 16. 8. 1784 ve Vídni).

Význam odděleného vojenského zdravotnictví vzrostl právě v době císařovy likvidace civilních městských nemocnic. Vojenská nemocnice Olomouc pomohla značné části potřebných Olomoučanů.

Ale vraťme se ještě o čtvrt století zpět, do doby sedmileté prusko-rakouské války. Roku 1756 Prusové opět bez vyhlášení války přepadli a obsadili Sasko. Habsburská armáda, která přišla Sasům na pomoc, byla poražena u Lovosic. Prusové obsadili severní polovinu Čech a zahájili dobývání Prahy. V červnu 1757 maršál Daun porazil pruské vojsko u Kolína a Fridrich II. byl nucen ustoupit. Ale na jaře 1758 Fridrich znovu napadl Moravu, obsadil její severní polovinu a byl zastaven před opevněnou Olomoucí. Generálu Laudonovi se podařilo překvapit pruská vojska. Jejich porážka v bitvě u Domašova znamenala definitivní odchod pruských vojsk z Moravy. Prusko-rakouské potyčky se vlekly. Teprve v únoru 1763 byla podepsána mírová smlouva, ve které se Rakousko definitivně vzdalo Slezska.

V této sedmileté válce tehdy ještě malá VN v Olomouci nestačila zabezpečit nezvykle velké zdravotnické ztráty z válečných střetů. Po velmi hektických jednáních mezi císařovnou Marií Terezií a opatem premonstrátů z Klášterního Hradiska byla zřízena dne 3. března 1759 v prostorách konventu opatství „Hlavní polní nemocnice“. Z diářů hradiských premonstrátů (3) víme, že úmrtnost válečných zraněných byla velmi vysoká. Jen v průběhu tří týdnů od 27. 8. do 15. 9. 1759 v této polní nemocnici zemřelo 561 vojáků - většinou na následky střelných poranění. Hlavní polní nemocnice byla provozována asi jen 2 roky. Při jejím zrušení převzala nedolčené pacienty VN v Olomouci a lehce nemocní byli předáni do dočasného rekonvalescentního vojenského ústavu v Nových Zámcích. Období existence Hlavní polní nemocnice patří k dějinám olomoucké VN, neboť právě do budovy opatství Klášterního Hradiska byla VN později přemístěna.

Od počátku 18. století pronikají do habsburské monarchie osvícenské myšlenky. České království, Moravské markrabství a Slezské knížectví byly samosprávnými zeměmi, na sobě nezávislými a spojenými pouze osobou vídeňského panovníka. A tak každá tato země měla svůj vlastní stavovský sněm, který vydal pro svou zemi vlastní zdravotní řád. Nejdříve na Moravě (r. 1752), rok poté ve Slezsku a v Českém království. Teprve roku 1770 byl obdobný zdravotní řád vydán pro celou monarchii. Naše země tak měly pokrokovou legislativní normu, která platila více než sto let.

V 18. století se osamostatnily základní lékařské obory, mezi nimi i vojenské lékařství. V srpnu 1784 byla ve Vídni dokončena a otevřena nová a na teh-

dejší dobu kolosální Všeobecná nemocnice. Téměř současně byla vystavěna samostatná budova nově založeného vojenského medicínského školství - Lékařsko-chirurgické akademie, tzv. Josefinum. K této budově byl připojen nový vojenský špitál s 1200 lůžky. Josefinum otevřel 7. 11. 1785 známý chirurg J. A. Brambilla, který měl bohaté vojensko-medicínské zkušenosti ze sedmileté války. A právě na těchto svých zkušenostech koncipoval první organizační zdravotnické směrnice rakouské armády v r. 1784 „Instruktion für die Professoren der k. k. Chirurgischen Militär-Akademie“ a v roce 1788 „Reglement für die k. k. Feldchirurgen“.

V mezinárodní situaci došlo ke zklidnění prusko-rakouských konfliktů a přiblížily se napoleonské války. Císař Josef II. po zrušení premonstrátské kanonie v Hradisku u Olomouce v r. 1784 nechal umístit do rozsáhlých prostor budovy opatství Generální seminář pro výchovu kněží na Moravě, jehož prorektorem a později rektorem se stal „nejučenější Slovan“ Josef Dobrovský, „modrý abbé“. Ihned po smrti Josefa II. byl zestátněný seminář zrušen a Hradisko převzala vojenská správa. Ta 10 let budovu využívala jako skladiště a 2 roky (1800-1802) jako zajatecký tábor pro francouzské vojáky. V lednu 1802 byla do Hradiska přestěhována z města Olomouc VN. Z tohoto období se zachovalo málo písemných zpráv. Velitelem nemocnice byl důstojník zbraní s vojenským dohledem. „Šéflékařem“ byl jmenován nejstarší vojenský lékař. Jeho hlavní služební povinností byl vrchní dozor nad postupem léčení v celé nemocnici. Přesný počet lékařů tehdejší nemocnice není znám. Skupina inspekčních a proviantních důstojníků měla na starosti správu budov a skladišť, proviant a účetnictví. Pro duchovní správu byl trvale přidělen vojenský kaplan. Na místa ošetřovatelů byli přijímáni invalidé a poloinvalidé. Ve válečném období tuto službu vykonávala štábní péchota.

Období napoleonských válek

Na přelomu 18. a 19. století utrpěla rakouská armáda řadu porážek od vojsk vedených generálem Napoleonem. Ten, již jako francouzský císař Napoleon I., koncem roku 1805 obsadil Rakousko i s Vídni a jižní Moravu včetně Brna. Dne 2. 12. 1805 došlo k známé „bitvě tří císařů“ u Slavkova. Statistika uvádějí, že spojenecká rakousko-ruská armáda (celkem 90 000 mužů) ztratila tehdy v jednom dni 18 000 mrtvých a raněných. Francouzská armáda (70 000 mužů) měla asi 7000 mrtvých a raněných. Byla to tedy nejkrvavější bitva té doby. Úroveň vojenské zdravotnické pomoci byla tehdy různá podle jednotlivých armád.

Nejvyšší úroveň zdravotnické pomoci měla francouzská armáda a logicky byla postupně přejímána ostatními evropskými armádami. Byla to zásluha především J. D. Larreye, hlavního chirurga fran-

couzské armády, osobního přítele Napoleona. Larrey postupně od roku 1792 zaváděl ve francouzské armádě pohyblivá polní obvaziště, která se rozvíjela přímo na bojišti, kde se bezodkladně a pokud možno definitivně ošetřili ranění, kteří se potom speciálními lehkými vozy ihned transportovali do domovských nemocnic. Tato polní obvaziště byla velmi dobře vybavena nejen materiálně, ale také personálně. Každé obvaziště mělo personál o 340 mužích, v tom počtu nejméně 3 zkušené vojenské chirurgy. Larrey se osobně zúčastnil práce na těchto obvazištích ve všech napoleonských bitvách, včetně Slavkova. Je doloženo, že v jednom dni prováděl až 200 stehenních amputací (Borodino) při 70-80 % vyléčených. Takový osobní výkon je i dnes pro nás nepředstavitelný, a to při anestezii, dezinfekci a asepsi, což Larrey tehdy neměl.

Rakouská armáda měla dobře vyškolený lékařský personál a také přesné instrukce pro moderní ošetření střelných ran. Neměla však pohyblivá obvaziště a raněné těžkopádně převážela do okolních stálých vojenských nemocnic a hlavně do urychleně zřízených polních lazaretů, pro které využila všechny možné budovy v širokém teritoriu kolem bojiště (nejčastěji v zámcích, klášterech a dalších církevních budovách atd.). Pečovatelská služba byla nařízena místním občanům.

Nejhorší úroveň zdravotní péče měla carská ruská armáda, která vlastně neměla žádnou vojenskou zdravotnickou službu. Tu zavedla až roku 1806 po špatných zkušenostech z bitvy u Slavkova. V roce 1805 byla na velmi špatné odborné úrovni také ruská chirurgie. Zvykem bylo dávat na rány smolnou náplast a třenou kalafunu, rány vycpat měkkou cupaninou a zavázat ji všemi možnými dostupnými cary tkanin a dále léčit opiem a sanitrem. Zranění byli podle starodávnoho zvyku rozmístěni v okolních obcích do jednotlivých příbytků, v horším případě svezení do nejbližších kostelů, kde byli ponecháni svému osudu.

Po bitvě u Slavkova zranění z francouzské strany (ale částečně i Rusové) byli odváženi do nemocnice zřízené na brněnském biskupství. Zázemí rakousko-ruské armády tvořila střední a severní Morava, kde byly jednak stálé vojenské nemocnice a jednak nově zřizované lazarety (asi 20 polních nemocnic). O tehdejší situaci ve VN v Olomouci nemáme žádné doklady. Víme jen, že na příkaz moravského generálního komanda provedl v březnu 1806 štábní polní lékař MUDr. Fischer inspekci nemocnice a shledal většinou vše v pořádku.

Za další napoleonské bitvy u Wagramu a u Znojma (červenec 1809) francouzská vojska opět obsadila jižní Moravu. Vojenská nemocnice Olomouc (tehdy „Hlavní polní nemocnice č. 49“) měla koncem července stav 3441 nemocných, a proto nemocnice musela postavit vedle vlastní budovy nemocnice dočasné dřevěné baráky. Nedostatek lékařů pomohlo řešit olomoucké medicínsko-chirurgické učiliště, jehož profesor chirurgie Dominik Waidele s 18 stu-

denty převzal velké oddělení Hlavní polní nemocnice. Vojenská nemocnice Olomouc si zřídila další pobočky v okolních obcích, v prosinci 1809 existovaly ještě 4 (Rokytnice, Veselíčko, Potštát, Odry). Mimo olomouckou VN bylo na Moravě a ve Slezsku dalších 8 vojenských nemocnic. Ke dni 16. 12. 1809 měla VN Olomouc 1524 nemocných, 259 ošetřovatelů a 18 lékařů.

Při napoleonské bitvě u Lipska v říjnu 1813 („bitva národů“), když francouzská armáda okupovala část severních Čech, měla pruská armáda po francouzském vzoru připraveno 7 pohyblivých lazaretů. Z nich se do péče o raněné zapojil jen jeden. Bitvy se tehdy zúčastnilo 450 000 vojáků, z nichž bylo 34 000 raněných (s 30% úmrtností). Koncem roku 1813 bylo ve VN Olomouc umístěno 900 nemocných a raněných. Celkový počet nemocných a raněných ze všech moravských polních nemocnic činil 12 826 vojáků.

Při porovnání dostupných statistik z období napoleonských válek jednoznačně vyplývá, že VN Olomouc byla místem, kde byl vždy nejvyšší počet raněných, a to i při větší vzdálenosti místa válečného střetu (Lipsko).

Organizace vojenského zdravotnictví v období mezi napoleonskými válkami a 1. světovou válkou

V roce 1809, kdy bitvy nabývaly větších rozsahů, byla pro VN Olomouc zřízena pomocná zdravotní rota, která byla po skončení napoleonských válek v roce 1818 opět zrušena.

V roce 1838 z osobní iniciativy polního maršálka Radeckého rakouská armáda zřídila pro polní službu „zdravotní sbor“ rozčleněný na 3 prapory s celkovým počtem 3457 mužů. Uniforma zdravotnického mužstva byla specifická, tmavozelená, výzbroj každého tvořila puška s bodákem. Zdravotnické vybavení tvořil určitý počet nosítek na přenášení raněných, 8 dvouspréžných pérovaných vozů pro těžce raněné, 8 vozů o osmi sedadlech pro lehce raněné a 2 vozy pro převážení různého nářadí - motyk, lopat, pochodní, praporů s červeným křížem atd. (8). Z roku 1857, kdy již platil služební výcvikový předpis „Vorschrift zur Ausbildung der Mannschaft der Sanitätstruppe“, známe podrobné zdravotnické vybavení zdravotní setniny: 1 chirurgické instrumentarium, 40 pytlů na amputované končetiny, 50 nosítek, 5 košů, 10 pochodní, 10 luceren, 5 černožlutých praporů, 5 červených luceren, 10 košů s kuchyňským nádobím a zásobním proviantem.

V roce 1850 při armádní reorganizaci se VN Olomouc přetvořila z polní nemocnice na nemocnici posádkovou. Velitelem byl jmenován setník ve výslužbě a jeden inspekční důstojník ve výslužbě byl určen pro správu a dozor. Tomuto důstojníkovi byli přidělováni po 3 měsících pomocní důstojníci

střídavě od útvarů olomoucké posádky. Vrchním lékařem nemocnice byl jmenován štábní lékař, který měl k dispozici určitý počet (obvykle 5) ordinujících vojenských lékařů. Správu nemocnice ještě tvořili finanční důstojník a vojenský kaplan.

V roce 1857 byl zdravotní sbor reorganizován na „zdravotní vojsko“, které bylo po jedné rotě přidělováno posádkovým nemocnicím. Výcvik byl řízen podle zvláštního služebního předpisu „Vorschrift zur Ausbildung der Mannschaft der Sanitätstruppe“.

V roce 1861 byli zavedeni „nemocniční pomocníci“, jejichž povinností bylo provádění všech administrativních prací.

O množství zraněných z prohrané prusko-rakouské války r. 1866 jsme nenašli žádné písemné doklady. Zkušenosti z této války však měly za následek další reorganizaci rakouské armády.

Roku 1869 bylo ve Vídni zřízeno velitelství pomocného zdravotnictva, kterému podléhalo 23 zdravotních oddělení. Posádková nemocnice Olomouc dostala číslo 6. Zdravotní oddělení č. 6 mělo dvě části - kmenovou, která byla určena pro veškerou službu v posádkové nemocnici, a část instrukční, jejíž mužstvo prodělávalo polní výcvik. Velitel zdravotního oddělení měl vrchní dozor a trestní právo nad všemi vojáky vojenské nemocnice, tedy i nad nemocnými.

V rámci této poslední reorganizace roku 1870 přestal být velitelem posádkové nemocnice důstojník zbraní a nadále se jím stal nejstarší vojenský lékař nemocnice.

Od roku 1894 i zdravotní oddělení č. 6 přešlo trvale do pravomoci velitele nemocnice. Mužstvo zdravotního oddělení v té době tvořili 3 důstojníci a 105 mužů.

Na podkladě válečných zkušeností bylo s mimořádnou pozorností přikročeno k přípravě založení dobrovolné pomocné zdravotní služby. Od r. 1880 byla ve VN Olomouc organizována tato záložní oddělení: oddělení pro divizní zdravotní kolonu řádu německých rytířů, pro kolonu Červeného kříže, pro záložní nemocnici Červeného kříže, pro zdravotní vlak řádu maltézských rytířů, pro uherskou horskou kolonu Červeného kříže, také pro námořní zdravotní ambulanci aj.

O vlastní odborné činnosti lékařů VN v Olomouci nemáme zprávy. Jen v dějinách všeobecné veřejné nemocnice a lékařských ústavů v Olomouci se mimochodem připomíná, že také někteří vojenští lékaři měli asistentké a docentské funkce při bývalé lékařské fakultě. Také se uvádí, že nemalá část vojenských lékařů byla nositeli vysokých rakouských i zahraničních řádů a vyznamenání a nositeli mnoha členských titulů zahraničních lékařských společností.

Na přelomu století, v r. 1900, měla VN Olomouc 2 nemocniční oddělení. V prvním bylo pododdělení nemocí vnitřních, pododdělení dermatologické, pododdělení venerické, pododdělení psychiatrické a speciální pododdělení vězeňské. Druhé nemoc-

niční oddělení mělo pododdělení chirurgické, pododdělení oční a ušní a od roku 1902 rentgenologický kabinet. Počet lékařů nemocnice v této době byl 9 včetně velitele.

Období světových válek

Válečné zkušenosti Rakousko-Uherska z 18. a 19. století způsobily, že příprava vojenského zdravotnictví pro možný válečný konflikt byla považována za prioritní. Vojenská nemocnice Olomouc měla připravený mobilizační plán, podle kterého při mobilizaci zřizovala 3 polní nemocnice, 6 mobilních záložních nemocnic, 1 divizní zdravotní ústav a navíc zřizovala další záložní nemocnice v budovách po městě Olomouci. Po celou dobu války připravovala odvedené osoby pro výkon zdravotnické služby v poli ve 4týdenních až 8týdenních kurzech.

Po vyhlášení mobilizace VN splnila svoje hlavní úkoly během 4 dnů. Kromě postavení výše uvedených doplňků šlo především o zvýšení počtu lůžek z 600 na 1100, přestrojení mobilizovaných osob, jejich vybavení a přidělení k doplňkům. (Pro zajímavost - VN mobilizovala také 184 koní s pětidenní zásobou krmiva).

V prvních válečných dnech byl lůžkový fond pro nemocné a zraněné vojáky rozšířen v kasárnách a školách Olomouce o více než 3000 lůžek. Po několika málo dnech lůžka nedostačovala, tak bylo postupně zřízeno 5 nouzových nemocnic s kapacitou 50-150 lůžek. Další téměř 3000 lůžek, většinou dočasných, zajistil Červený kříž a některé církevní řády.

V prvních týdnech války vypukly epidemie úplavice (asi 15 000 nemocných), břišního tyfu (1000 nemocných) a cholery (600 nemocných). Vojenská nemocnice urychleně vytvořila Epidemickou záložní nemocnici s kapacitou 2500 lůžek. Po urychleném očkování a po organizačním zajištění filtru nemocných z fronty došlo k výraznému omezení až vymizení infekčních chorob.

Počet raněných byl však obrovský, a tak během zimy a jara 1915 byly postaveny dřevěné baráky (celkem 73 baráků a 4 stany), v nichž pracovaly 2 záložní nemocnice.

Vojenský lůžkový fond v Olomouci činil během 1. světové války v průměru asi 8000 lůžek. O nemocné a raněné pečovalo přibližně 100 lékařů a 900 pomocných ošetřovatelů. Během války byli tito mužští vojenští ošetřovatelé postupně nahrazováni zaškolenými dobrovolnými sestrami. Během celé 1. světové války bylo ve VN a ostatních olomouckých záložních a nouzových nemocnicích hospitalizováno 447 589 pacientů, kupodivu s relativně malou úmrtností (do 3 %). Pro srovnání lze uvést, že VN Olomouc v roce 1913 hospitalizovala 3500 pacientů.

Vojenská nemocnice Olomouc v době 1. světové války podléhala Vojenskému velitelství v Krakově a

zajišťovala příjem a ošetření nemocných a raněných z haličské a lvovské fronty. Organizovala jejich rozmístění v celé své oblasti.

Kromě záložních a nouzových nemocnic bylo zřízeno v teritoriu VN Olomouc dalších více než 30 nemocnic. Do působnosti Vojenské nemocnice Olomouc patřilo území od Svitav až po Hodonín včetně. Velitel nemocnice byl povinen dohlížet na všechny tyto nemocnice a skutečně osobně vydával pokyny k obsazení a k uvolnění lůžek v těchto nemocnicích. Je nutno uvést, že každá tato dočasná vojenská nemocnice byla soběstačná v otázkách stravování, hygienické péče i v zdravotnickém ošetření a následné léčbě. Nedoléčení a invalidní pacienti byli předáváni do jakýchsi vojenských rekonvalescenčních a rehabilitačních ústavů, ve kterých (např. v Šumperku) byli invalidé vyučeni v některém z 12 řemesel (např. holič, pekař, řezbář, obuvník atd.). Po skončení válečného stavu byly během dvou let záložní a nouzové nemocnice postupně rušeny. Také tuto likvidaci organizovala VN Olomouc.

Po vyhlášení samostatnosti Československé republiky VN Olomouc přešla pod Zemské vojenské velitelství v Brně, pouze v krátkém období od 26. června 1919 do 5. července 1919 byla podřízena přímo delegátu zdravotního odboru Ministerstva národní obrany v Bratislavě pro pomoc nemocným a zraněným ze Slovenska.

Dne 1. dubna 1920 byla k VN Olomouc přirazena Zeměbranská nemocnice v Olomouci, kterou roku 1910 založilo město Olomouc. Tato budova je i nyní součástí VN jako tzv. pobočka v Pasteurově ulici a od roku 1920 je zde umístěno chirurgické oddělení nemocnice.

Ani doba 2. světové války se VN Olomouc nevyhnula. Byla obsazena německou armádou, wehrmacht zde provozoval Záložní lazaret I. Olomouc. Z této doby nemáme k dispozici potřebné podklady. Pouze z ústního podání lze potvrdit, že nemocnice pracovala v celé své šíři, ale s německým personálem, že byla přeplněna zraněnými vojáky z východní fronty a že zde bylo léčeno mnoho hnisavých komplikací válečných poranění. Za neověřenou tradovanou informaci považujeme, že v Hradisku zemřel určitý počet vojáků onemocnělých na antrax (uhlák), mrtví byli pohřbeni někde ve sklepeních Hradiska a toto místo bylo zazděno.

Závěry

K přeměně žoldnéřské armády na stálou došlo v Rakousku v první polovině 18. století. Vedení rakouské armády bylo pod vlivem osvícenských myšlenek, a tak relativně brzo došlo v Rakousku k oddělení vojenského zdravotnictví od civilního. Všechny výsledky zdravotní péče o válečná poranění dokázaly správnost tohoto kroku a dějiny VN v Olomouci jsou toho konkrétním dokladem. V rus-

ké carské armádě došlo k oddělení vojenského zdravotnictví od civilního téměř o 100 let později, a proto také válečné ztráty lidských životů měla carská armáda vždy neúměrně vyšší.

Dobrá organizace vojenského zdravotnictví umožnila vracet do armády vyškolené odborníky a v případě trvalé invalidity je vracet do občanského života se schopností vlastní obživy. Úspěšný postup Napoleona nebyl jen výsledkem taktiky a geniality velících generálů a výsledkem nadšení jeho vojáků, jak se často uvádí, ale byl výsledkem úrovně vojenského zdravotnictví francouzské armády. Úroveň její zdravotní péče umožnila vysokou návratnost zraněných vojáků zpět do armády. Výsledky války potvrdily, že bez kvalitního vojenského zdravotnictví lze vyhrát první bitvu, ale nelze vyhrát válku.

Dějiny VN Olomouc dokazují význam vojenské lékařské specializace, která je odlišná pro období války. Zatímco se počet chirurgických případů ve válce zvyšuje 10-100krát, v ostatních lékařských specializacích je to 2-3krát. K snížení lidských ztrát je nutné mít pro období války vyškolené vojenské chirurgy, jejichž specializace a hlavně dlouhodobé získávání praktické erudice musí být prováděno zcela jinak, než jak je k tomu přistupováno při získávání civilních lékařských odborností a specializací v současné době.

K velmi podstatnému omezení tragických následků válečného konfliktu je pro celou společnost nejdůležitější vybudování kvalitního vojenského zdravotnictví, kde hlavní roli musí hrát cílevědomá příprava specialistů ve vojenských nemocnicích. Bez tohoto článku bude mít jakýkoli válečný konflikt pro celou společnost tragické následky.

Historie VN Olomouc ze všech válečných konfliktů, z prusko-rakouských a napoleonských válek, ale i ze světových válek tohoto století dokazuje nezasputitelný význam stabilních vojenských nemocnic. Například z 1. světové války lze porovnat dobré zvládnutí zdravotní péče v oblasti VN Olomouc ke kontrastujícím poměrům s tragickými následky v místech, kde došlo k vytváření polních nemocnic bez spoluúčasti vojenských specialistů (např. v Hranicích).

250letá historie Vojenské nemocnice Olomouc je dokladem, že ve všech válkách posledního čtvrtisíletí byla existence této VN nezbytná a že v ní byl vždy soustředěn nejvyšší počet raněných. Také skutečnost, že bylo snadné podstatně větší využití rozsáhlých prostor Hradiska a okolního nezastavěného prostoru byla při návalu zraněných velkým přínosem.

Současně tato historie dokazuje nezbytnost a prioritu vybudování vojenského zdravotnictví se sítí stabilních vojenských nemocnic. Lokalita Olomouce, která byla vybrána pro jednu z prvních založených vojenských nemocnic, neztrácí svůj význam ani v současnosti. Navíc v současné mezinárodní politické situaci je to nejvýhodnější lokalita v celé České republice.

Souhrn

Vojenská nemocnice v Olomouci byla založena jako jedna z prvních vojenských nemocnic v květnu 1748 v rámci tehdejší rakouské armády. Význam existence této nemocnice byl prověřen a potvrzen zkušenostmi z prusko-rakouských konfliktů, napoleonských válek (i vzdálených) a také z obou světových válek. Ve všech těchto válečných situacích měla Vojenská nemocnice Olomouc nezastupitelný význam.

Uvedené historické zkušenosti by neměly být přehlíženy při budování současné české armády. Obzvláště by neměl být opomíjen význam vojenského zdravotnictví. Vojenské lékařské specializace nelze nahradit obdobnými specializacemi civilními.

Opomenutí těchto historických zkušeností by v případě války mělo nedozírné tragické následky pro celý stát.

Literatura

1. BURIAN, V.: Přehled literatury o klášteře Hradisko. Zprávy VúO, 1978, č. 196, s. 6-35.
2. KŠÍR, J.: Staré olomoucké špitály a jejich situování. Zprávy VúO, 1968, č. 137, s. 1-15.
3. PRUCEK, J.: Diáře premonstrátské kanonie z let 1693-1783. Ročenka SOAO, 1994, č. 3, s. 261-267.
4. SCHÜNKE, R.: Kranken- und Armenfürsorge in Alt-Olmütz. 1. vyd. Olomouc, 1905. 27 s.
5. WONDRAK, E.: K obrazu vojenských nemocnic a jejich činnosti za období napoleonských válek na Moravě. Zprávy VúO, 1965, č. 125, s. 1-12.
6. HAUBELT, J.: České osvícenství. 1. vyd. Praha. Svoboda, 1986. 459 s.
7. DORAZIL, O.: Vládcové nového věku. 1. vyd. Praha. Amlyn, 1993. 909 s.
8. DURYCH, J.: Kronika vojenské nemocnice Olomouc. (1925). Neuveřejněno.
9. Bělina, P., et al.: Dějiny země Koruny české. 1. vyd. Praha. Paseka, 1992. 612 s.
10. Schott, H., et al.: Kronika medicíny. 1. vyd. Praha. Fortuna Print, 1994. 648 s.

Do redakce došlo 27. 2. 1998